

УДК 368.91

Горідько О.В.*студентка фінансового факультету
Університету митної справи та фінансів, м. Дніпро***Якимова В.І.***студентка фінансового факультету
Університету митної справи та фінансів, м. Дніпро***Ісхакова О.М.***старший викладач кафедри фінансів суб'єктів господарювання
та страхування
Університету митної справи та фінансів, м. Дніпро*

ВАЛЮТНИЙ РИНОК: ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ГОТІВКОВИХ КОШТІВ В ІНОЗЕМНІЙ ВАЛЮТІ ФІЗИЧНИМИ ОСОБАМИ

CURRENCY MARKET: FEATURES OF THE USE OF CURRENCY IN FOREIGN CURRENCY BY PHYSICAL PERSONS

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто валютний ринок України. Досліджено його сутність, сучасний стан, фактори впливу на економіку. Проаналізовано обсяг використання готівкової іноземної валюти фізичними особами в 2015–2017 рр. Виявлено джерела походження цих коштів. Запропоновано шляхи вдосконалення функціонування валютного ринку на основі останніх законодавчих актів, спрямованих на вирішення проблем валютного ринку.

Ключові слова: валюта, суб'єкти підприємницької діяльності, населення, курс, банк, готівка, депозит, чорний валютний ринок, фізичні особи, інвестування, Національний банк України.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрен валютный рынок Украины. Исследованы его сущность, современное состояние, факторы влияния на экономику. Проанализирован объем использования наличной иностранной валюты физическими лицами в 2015–2017 гг. Выявлены источники происхождения этих средств. Предложены пути совершенствования функционирования валютного рынка на основе последних законодательных актов, направленных на решение проблем валютного рынка.

Ключевые слова: валюта, субъекты предпринимательской деятельности, населения, курс, банк, наличные деньги, депозит, черный валютный рынок, физические лица, инвестирование, Национальный банк Украины.

ANNOTATION

The currency market of Ukraine is considered and investigated in the article. His essence is investigational, modern state, factors of influence on an economy. Authors are analyse the volume of the use of available foreign currency physical persons in 2015-2017. The sources of origin of these facilities are educed. The ways of perfection of functioning of currency market are offered on the basis of the last legislative acts sent to the decision of problems of currency market.

Keywords: currency, performers of entrepreneurial activities, population, course, bank, cashs, deposit, currency black market, physical persons, investing, National bank of Ukraine.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку економіки країни все гостріше постає питання щодо формування стабільного та ефективного валютного ринку. Фінансово-економічний розвиток України має свої особливості та низку проблем, які необхідно вирішити для нормального функціонування та налагодження тісних зв'язків з іншими країнами світу. Досліджуючи валютний ринок, виявляючи вплив кон-

кретних факторів на стан економіки у цілому, вчасно змінюючи підходи до регулювання валютного курсу, можна досягти значних успіхів та налагодити стабільність національної валюти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Великий внесок у дослідження валютного ринку, валюти та утворення валютного курсу зробили відомі зарубіжні та вітчизняні науковці: Ф. Мішкін, О. Жолудь, І. Піонтківська, О. Савченко, М. Домбровські та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Функціонування чорного валютного ринку та інших джерел отримання валюти, крім офіційних, сприяє зменшенню достовірних статистичних даних. Важливо проаналізувати, яка частка готівки в іноземній валюті є в розпорядженні населення та на які потреби вона витрачається.

Мета статті полягає в аналізі обсягів готівки в іноземній валюті, яка перебуває у розпорядженні фізичних осіб, виявленні джерел походження цих коштів, дослідженні причин функціонування «чорного валютного ринку» та шляхів стабілізації ситуації на ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі розвитку багатьох країн світові кризи та нестабільне функціонування економіки стали вагомими причинами виникнення чималої кількості проблем ринків, у тому числі валютного. Його розвиток, тенденції та формування потребують великої уваги та осмислення. У світовій економіці важливу роль у сфері економічних міжнародних відносин відіграє саме валютний ринок. Використання інструментів світового валютного ринку необхідне не тільки в міжнародній практиці, а й на українських теренах.

Валютний ринок – досить багатогранне поняття. Його значення та особливості більшість економістів та вчених досі тлумачить по-різному. Незважаючи на відмінності у даних тлумаченнях, сутність, функції та завдання валютного ринку залишаються однаковими.

Валютний ринок – місце, де інвестори, продавці та покупці в ході міжбанківських операцій здійснюють угоди з купівлі-продажу іноземних валют.

Зазвичай виділяють таких основних суб'єктів валютного ринку: фізичні та юридичні особи, зайняті зовнішньоекономічною діяльністю; некомерційні банківські установи, які здійснюють валютне обслуговування зовнішніх зв'язків; посередники (окремі брокери, брокерські фірми), які за свої операції отримують комісійну винагороду; державні установи (насамперед центральні банки та державні скарбниці окремих країн) [1, с. 611].

Серед функцій валютного ринку можна виділити основні:

- забезпечення нормального функціонування міжнародних розрахунків;
- страхування ризиків, що пов'язані з валютою;
- регулювання економіки;
- підтримка оптимальної роботи світового фінансового ринку;
- диверсифікація валютних резервів банків.

Головною відмінністю від інших ринків є специфічний товар. Основою виступають валютні цінності, які представлено не тільки національними грошовими одиницями, а й цінними паперами, платіжними інструментами, такими як векселі, чеки, акредитиви тощо в іноземній валюті.

Валютою ж виступають грошові знаки держав, що застосовуються в розрахунках (від італ. *valuta* – цінність, вартість). Іноземна валюта – іноземні грошові знаки у вигляді банкнотів, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави, а також вилу-

чені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обміну на грошові знаки, які перебувають в обігу, кошти в грошових одиницях іноземних держав і міжнародних розрахункових (клірингових) одиницях, що перебувають на рахунках або вносяться до банківських та інших фінансових установ за межами України [2].

Активними споживачами валюти серед населення, крім суб'єктів підприємницької діяльності, які використовують її для здійснення міжнародних розрахунків, виступають фізичні особи, які здійснюють валютообмінні операції для власного споживання (перекази за кордон та отримання валюти з-за кордону, міжнародні купівлі тощо), заощадження та інвестування як інструмент отримання доходу через спекулятивну гру курсу. У цьому розрізі споживання важливо відстежити джерела надходжень валюти до населення як складової частини валютного регулювання.

За даними Національного банку України можна проаналізувати обсяги продажу валюти фізичними особами в 2015–2017 рр. (табл. 1).

Дані табл. 1 свідчать про реальне зростання продажу в 2016 р. валюти фізичними особами на загальну суму 82 360 057 тис. грн., що перевищує обсяги продажу валюти в 2015 р. у 1,66 рази. Загальне ж значення продажу валюти фізичними особами на січень-серпень 2017 р. становило 125 402 091 тис. грн., тобто на 43 042 034 тис. грн. більше, ніж за повний 2016 р. Для виявлення загальної причини такого зростання продажу валюти фізичними особами необхідно проаналізувати джерела появи цієї валюти у населення, тобто обсяги купівлі валюти фізичними особами, перекази валюти з-за кордону.

Згідно з даними табл. 2, впродовж 2015–2016 рр. обсяги купівлі валюти фізичними

Таблиця 1

Обсяг готівкової іноземної валюти, купленої у фізичних осіб, тис. грн.

Рік/Місяць	січень	лютий	березень	квітень	травень	червень
2015	1418247	4928567	3999090	5386416	4338538	4764092
2016	3766024	4914266	7916093	9840461	8955781	10617105
2017	5393765	7376467	12317479	17378259	21534084	19830284
Рік/Місяць	липень	серпень	вересень	жовтень	листопад	грудень
2015	4539620	4353429	4677688	3783916	3103764	4233644
2016	9564147	5936502	9178673	4610906	3538581	3521518
2017	21274988	20296765	-	-	-	-

Джерело: складено за [3]

Таблиця 2

Обсяг готівкової іноземної валюти, проданої фізичним особам, тис. грн.

Рік/Місяць	січень	лютий	березень	квітень	травень	червень
2015	1724604	1548376	919164	745408	629746	943735
2016	957089	1037529	1050186	1041191	907238	1109447
2017	3927976	5049781	7154602	7827608	9677403	10988106
Рік/Місяць	липень	серпень	вересень	жовтень	листопад	грудень
2015	1570981	1062621	1038659	1506681	1468616	1398382
2016	1461763	2634878	1718250	1675894	2991614	2532381
2017	12779522	15317379	-	-	-	-

Джерело: складено за [3]

особами були майже незмінні та трималися на загальному рівні 13 158 591–16 585 079 тис. грн. Проте обсяги продажу валюти все ж в рази перевищують обсяги купівлі валюти фізичними особами. Обсяги ж купівлі іноземної валюти фізичними особами в 2017 р. перевищили обсяги купівлі в 2016 р. майже у 4,4 рази (72 722 377 тис. грн.). Якщо ж порівняти обсяги продажу та купівлі іноземної валюти фізичними особами, то обсяги продажу валюти перевищують обсяги купівлі у 1,7 рази, що свідчить про те, що як мінімум 52 679 714 тис. грн. у валютному еквіваленті залучаються населенням не через купівлю валюти в офіційних банківських установах.

Дані рис. 1 свідчать про значне перевищення отриманих переказів в іноземній валюті над здійсненими переказами за кордон. Це перевищення становить 88 414 859 тис. грн. у 2015 р. та 110 693 935 тис. грн. у 2016 р. Тобто спостерігається тенденція до зростання отримання переказів з-за кордону. За січень-серпень 2017 р. обсяг отримання іноземних переказів в іноземній валюті становить 95 294 940 тис. грн., а обсяг здійснених переказів – 16 602 269 тис. грн.

Якщо підсумувати вищенаведену інформацію, то можна з легкістю сказати, що обсяги надходжень іноземної валюти перевищують обсяги її продажу, значна частина валюти зали-

шається у населення як заощадження (табл. 3), що посилює необхідність проаналізувати обсяги залучення фінансовими установами депозитів в іноземній валюті як інструмент збереження коштів та отримання прибутку як відсотка. Обсяг іноземної валюти в розпорядженні фізичних осіб у 2016 р. порівняно з 2015 р. зменшився, що частково є наслідком збільшення продажу валюти фізичними особами та збільшення обсягів переказів за кордон.

За даними табл. 4 можна сказати, що майже 50% залучених коштів на депозитні рахунки становлять депозити в іноземній валюті. Серед депозитів в іноземній валюті 63–65% займають саме кошти, отримані від домашніх господарств. У розрізі загальних сум авторами виведено, що на депозитних рахунках фізичних осіб розміщено в чотири рази більше коштів, аніж, за офіційними даними, є у їх розпорядженні. Це спостереження дає підстави стверджувати, що основна сума коштів залучається населенням на чорному ринку валюти, ввозиться з-за кордону трудовими мігрантами, що має негативні наслідки для валютного ринку України та взагалі для економіки країни через відсутність статистичних даних щодо купівлі-продажу валюти та неможливість регулювання даних операцій та готівково-грошового обігу, що є частиною діяльності НБУ у сфері вико-

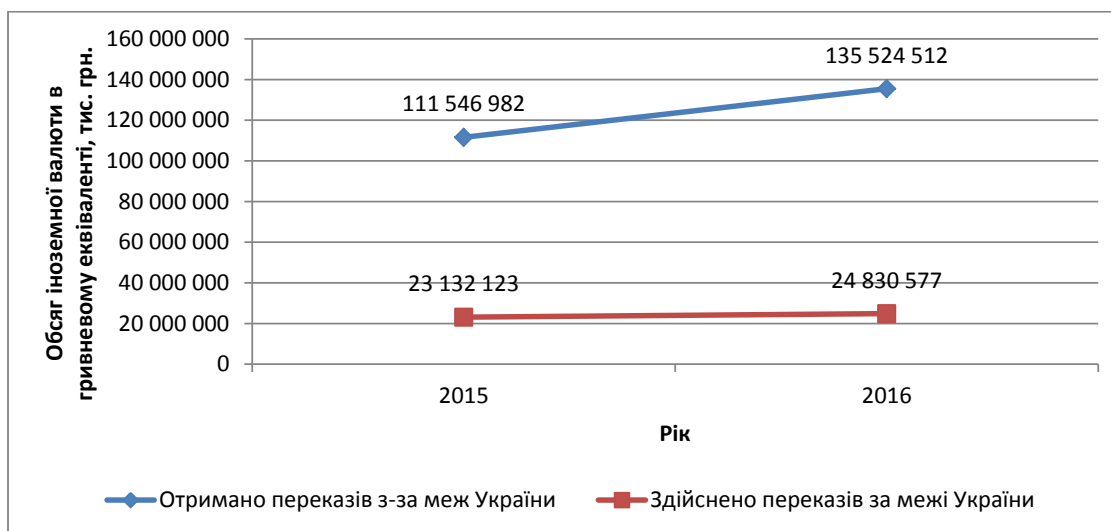

Рис. 1. Співвідношення переказів валюти за кордон та з-за кордону в 2015–2016 роках, тис. грн.

Джерело: складено за [3]

Таблиця 3

Обсяг іноземної валюти в розпорядженні фізичних осіб за 2015–2017 рр.

Показник/Рік	2015	2016	2017 (січень-серпень)
Обсяги купівлі валюти у фіз. ос., тис. грн.	49527011	82360057	125402091
Обсяги продажу фіз. ос., тис. грн.	13158591	16585079	72722377
Обсяги надходжень (переказів) з-за кордону, тис. грн.	111546982	135524512	95294940
Обсяги переказів за кордон, тис. грн.	23132123	24830577	16602269
Обсяг іноземної валюти в розпорядженні фіз. осіб на основі вищенаведених даних, тис. грн.	52046439	44918957	26012957

Джерело: складено за [3]

Таблиця 4

Обсяги залишків на депозитних рахунках фізичних осіб, кінець 2015–2016 рр.

Показник, млн. грн.	2015	2016
Усього депозитів	716 728	793 475
В іноземній валюті	324 817	367 056
Домашні господарства	210 026	232 274
Обсяг іноземної валюти в розпорядженні фіз. осіб на основі попередніх розрахунків	52046	44 918

Джерело: складено за [3]

нання головної цілі – стабілізації грошової одиниці.

На думку старших економістів ЦЕС Олександра Жолудя та Ірини Піонтківської, значні обсяги чорного ринку є проблемою як для уряду і центрального банку, так і для громадян, а саме:

- уряд опосередковано не отримує податків і зборів із зовнішньоторговельних операцій, оскільки використання неформального ринку валюти ускладнює компаніям пояснення наявності у них іноземної валюти, що стимулює їх виводити з легального поля й інші операції;

- центробанк не може ефективно провадити монетарну політику через відсутність адекватної статистики та наявність паралельного грошового обігу поза контролем НБУ;

- банки мають проблеми із залученням депозитів (та відпливом наявних депозитів), що робить кредитування більш дорогим, скорочує терміни кредиту та підвищує ризики браку ліквідності;

- легальний бізнес (передусім підприємства, що займаються експортно-імпортною діяльністю) змушений користуватися неформальним ринком, що стимулює переводити «в тінь» інші елементи діяльності;

- домогосподарства втрачають неотримані відсотки, тримаючи готівку, та можуть наражатися на ризик втрати коштів під час нелегального обміну валюти.

Саме готівкова валюта на руках населення формує показники як кількості транзакцій, так і (як мінімум частково) рух обмінного курсу. Тобто навіть без урахування валютної готівки поза банками, населення оперує досить значним обсягом валюти порівняно з гривнею, тому настрої населення є важливим чинником курсових коливань [4].

Як йдеться у дослідженні Центру економічних стратегій, чорний ринок валюти в Україні нині перевищує офіційний десь у двадцять разів. Якщо НБУ звітує (дані за 2016 р.), що щомісячний обіг на офіційному валютному ринку становить близько 57 млн. доларів, то у ЦЕС кажуть, що так званий чорний ринок оперує щомісяця 1,2 млрд. доларів. Після запровадження валютних обмежень українці з банківських установ перейшли до приватних мініялів або обмінників.

Згідно з Постановою Правління Національного банку України «Про внесення змін до Постанови Правління Національного банку України від 13 грудня 2016 року № 410» від

4 квітня 2017 р. № 30, задля зменшення обсягів обертання готівкових коштів в іноземній валюті серед населення поза офіційними установами Національний банк пом'якшив обмеження з продажу валюти населенню з 12 тис. грн. на день до 150 тис. грн. на день в еквіваленті. Крім того, Національний банк пом'якшив вимогу до обов'язкового продажу надходжень в Україну в іноземній валюті. Відтепер юридичні особи повинні будуть продавати не 65%, а 50% своїх валютних надходжень.

Як повідомляв «Укрінформ», у червні 2016 р. Національний банк вирішив пом'якшити обмеження з продажу населенню валюти з 6 тис. грн. на день до 12 тис. грн. на день в еквіваленті. Попереднє обмеження розміром 6 тис. грн. діяло три місяці – з березня до червня 2016 р. З вересня 2014 р. було введено ліміт на продаж населенню валюти в обсязі 3 тис. грн. на день в еквіваленті. Отже, перший шлях до подолання чорного ринку валюти урядом уже зроблено [5].

Авторами виявлено основні фактори, що впливають на валютний ринок в Україні:

- недовіра з боку населення;
- наявність та розвиток «чорного» ринку»;
- політичні та економічні кризи;
- воєнні конфлікти;
- поганий інвестиційний клімат;
- негативні показники державного регулювання;
- погіршення реального сектору економіки;
- розбіжності в установленні плаваючого валютного курсу;
- високий рівень доларизації;

Висновки. Валютний ринок, безумовно, є важливим сегментом фінансового ринку, адже саме завдяки його функціонуванню надається можливість здійснювати міжнародні розрахунки як державі, так і населенню. На функціонування та розвиток даного ринку впливають загальна економічна ситуація, політика уряду, відсутність необхідних реформ. Проте важливим чинником впливу на валютний ринок виступає так званий «чорний ринок валюти», представлений мініяльми, валютниками та обмінниками валют.

Для того щоб валютний ринок України нормально функціонував та виконував свої основні завдання, необхідно запровадити певні реформи або дії з боку уряду, а саме: визначити конкретно вузьке коло осіб, що будуть відповідальними за курсову політику; дотримуватися курсового валютного коридору та встановити

жорсткий контроль над ним; зменшити кількість неплатоспроможних банків; забезпечити передбачуваність курсу; поступово зменшити регулятивні обмеження, що будуть узгоджуватися з темпами економічного зростання; стабілізувати приплив депозитів; з'єднати два сегменти ринку в один – офіційний; упровадити виважену валютну політику; ефективно регулювати попит та пропозицію валюти; забезпечити інформацією щодо джерел походження іноземної валюти та використання її на території країни або за її межами.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Мочерний С.В. Валютний ринок і валютне регулювання / С.В. Мочерний // Економічна теорія : [навч. посіб.]. – Київ : Академія, 2005. – С. 611.
2. Офіційний сайт Національного банку України: Валюта [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123171.
3. Офіційний сайт Національного банку України: Статистика зовнішнього сектору [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=7693080.
4. Жолудь О. Доларизація та чорний ринок валюти в Україні: причини, обсяги, наслідки для економіки та політики / О. Жолудь, І. Піонтківська // Центр економічної стратегії. – 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : http://ces.org.ua/wp-content/uploads/2016/07/Currency-black-market_Research-paper.pdf.
5. Нацбанк збільшив ліміт купівлі валюти для населення // УКРІНФОРМ. – 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2205606-nacbank-zbilsiv-limit-kupivli-valuti-dla-naselenna.html>.